

ЕСЕИЗМЪТ В РОМАНА „ЧОВЕКЪТ БЕЗ КАЧЕСТВА“ КАТО МЕТАНАРАТИВНА СТРАТЕГИЯ

Елица Дубарова – Петкова
Университет „Проф. Д-р Асен Златаров“ - Бургас

Резюме: Настоящият текст изследва една от наративните стратегии в романа „Човекът без качества“ от Роберт Музил – *есеизма*. Това понятие е важен неологизъм на австрийския писател, защото в него се съдържа разбирането на Музил за разрушаване на старата жанрова норма чрез превръщане на наративната стратегия на есето в метанаративен дискурс. Есеизмът в романа „Човекът без качества“ има важни функции, които действат като катализатор на иронията и като възможност за утвърждаване на различна гледна точка към кризите, обхванали живота на човека от началото на 20. век.

Ключови думи: Наративна стратегия, метанаративна стратегия, есеизъм, ирония, Музил, „Човекът без качества“

ESSAYISM IN THE NOVEL "MAN WITHOUT QUALITIES" AS A METANARRATIVE STRATEGY

Elitsa Dubarova - Petkova
University "Prof. D-r Asen Zlatarov" - Burgas

Abstract: This paper explores one of the narrative strategies in Robert Musil's novel, *The Man Without Qualities*, *essayism*. This concept is an important neologism of the Austrian writer because it contains Musil's understanding of the destruction of the old genre norm by transforming the narrative strategy of the essay into a metanarrative discourse - *essayism*. The *essayism* in the novel *The Man Without Qualities* has important functions that act as a catalyst for irony and as an opportunity to assert a different perspective on the crises that have gripped human life since the early 20th Century.

Keywords: Narrative strategy, metanarrative strategy, *Essayism*, irony, Musil, "The Man Without Qualities"

Един от белезите на литературната модерност от първата половина на 20. век е „късото съединение“ между устоялата до 20. век (относително миметична) повествователна традиция и новите форми на разказване, за които водеща е перспективата на индивидуалното съзнание, както и на безсъзнателната дълбина на личността. Последиците върху начина, по който оттук насетне протича художественото моделиране на света, са свързани с повишаване на експресивната и амиметичната изява, от една страна, и с интензифициране на теоретичния дискурс в границите на художествения – от друга. Най-общо литературата се превръща в поле на интердисциплинарни връзки и плурализъм на дискурсите (Revel 2008, p. 39)¹. Тук ще си

¹ Терминът дискурс в този контекст е използван със значението, наложено от Фуко, като исторически и социално обусловена система за структуриране на колективното знание в границите на определен социален порядък, вж повече в: Judith REVEL, p. 39: Dictionnaire Foucault: *l'«ordre du discours» propre à*

позволя да представя един ключов с модерността и уникалността си аспект на художествения дискурс, какъвто е есеизмът в романа „Човекът без качества“ от Робърт Музил. На австрийския писател, оставил богато наследство от публицистични и художествени текстове, заслужено се отрежда място сред едни от най-ярките представители на модернизма, каквито са Джойс, Пруст и Кафка.

В контекста на цялостната антитрадиционалистка нагласа на модерността спрямо предшестващите я културни, естетически и социални парадигми Музил предлага радикално нов подход към литературата и нейното възприемане. Смятам, че големият принос на австрийския писател трябва да се търси на нивото на наративните стратегии, с които не просто се установява култура на повишена условност на езика, а се постига отвъдестетически ефект, който има метанаративната претенция да изразява отношение към социалните проблеми на обществото и да „предписва“ възможности за справяне с динамичните промени, предизвикващи усещането за хаос и загуба на идентичност, или с думите на самия Музил от есето „Безпомощната Европа“:

„...всичко свързано с духа днес се намира в пълен безпорядък. Борим се с духа на фактите и числата по традиция и без ясно съзнание за основанията на тази борба, без да можем да му противопоставим нещо повече от неговото отрицание. (...) Естествено всичко това се отразява в едно скандално дюкянджийство на духа. Нашето време приютява под един покрив и напълно неуравновесено противоположностите на индивидуализъм и солидарност, аристократизъм и социализъм, пацифизъм и милитаризъм, културна екзалтация и цивилизационна предприемчивост, национализъм и интернационализъм, религия и природознание, интуиция и рационализъм и безброй много други. (...) Това е вавилонска лудница; от хиляди прозорци към минавача едновременно крещат хиляди различни гласове, идеи, музики и е очевидно, че индивидът при това положение се превръща в сборище на анархични мотиви, а моралът се разлага заедно с духа“ (Музил 2013, с. 71, 72, 73).

Именно в тази „вавилонска лудница“ на крещящи бинарности е невъзможно човекът да остане идентичен на себе си, да бъде индивидуалност, а едновременно с това да е адекватен на всички духовни претенции, без да се разпилее в крайностите на изисквания с противоположен характер, от които произтича и дълбоката дисфункционалност на цялата духовна ситуация. „Налице са всички исторически възможности и никаква настояща действителност“, констатира Музил в една обобщена диагноза на времето в есето „Германският човек като симптом“ (Музил 2013, с. 164). Тази разпиляност и раздвоеност на всички нива лишават битието от единност, от действителност, натоварва го с привидно много възможности, но нито една от тях не дава стабилност и сигурност, защото отвътре се е разпаднала самата структура, синтезът е невъзможен. Примерите са много и Музил не ги спестява: „... Несигурност, липса на енергия, песимистична окраска бележи всичко, което днес спада към душата... В действителност на тези постановки на проблемите отговаря един доведен до крайност колективизъм на групичките в духовната ни картина...” (Музил 2013: с. 71). Смятам, че именно заради изгубената сигурност Музил си поставя за цел да намери подход, който да обърне негативния знак на несигурността и раздвоеността в положителен феномен на възможността животът да се изживее „другояче“. Това преоценностяване на несигурността най-ясно се вижда в програмната в тази посока глава 62, където се изгражда „утопията на есеизма“: „Възможно е в тези възгледи (на Улрих – бел. моя) да намираше израз известна неувереност в живота; неувереността обаче понякога не е нищо друго, освен неудовлетвореност от обичайните уверения и

гаранции“ (Музил 2009, с. 305). Този подход е самият *есеизъм*, предефиниран и префункционализиран от Музил в границите на романа „Човекът без качества“². Ефектът от прилагането му е едновременно естетически и отвъдестетически (или метафикционален).

Като естетически феномен есеизмът се свързва със силното изкушение на Музил да промени границите на литературата, така че тя да се превърне в нещо повече от миметичен свят или от проекция на душата, разбирана като „купчинка чувства“ (Музил 2013, с. 155). В такава перспектива въпросът за статута на изкуството и неговите граници ще се окаже ключов в есеистичната модерност на романа „Човекът без качества“. Според Wolfdietrich Rasch, приятел и интелектуален събрат на писателя, желанието на Музил да бъде радикално различен в романовата форма го довежда до разбирането, че освен дискурсивния слог, в създаването на романа трябва да се включи и поетическата форма, за да влязат и двете форми в отношение на допълване и напрежение, за да се надскочи предела на познатата досега литература.

„Ein Grundthema unsrer Unterhaltung an einer Reihe von Nachmittagen war die Problematik der Romanform. (...) Musil hatte die Gabe und Neigung, sich auch »auf andere«, auf gedankliche, diskursive Weise auszudrücken (was sich in Ulrichs Reflexionen bezeugt), aber er gelangte eben damit an die Grenze, an der eine andere Art des Ausdrucks notwendig wird – die dichterische Form. Sie nimmt, als Romanform, die gedanklichen Bestände in sich hinein, aber zugleich auch die Spannung zwischen ihnen und dem, was diskursiv nicht mehr gesagt werden kann und nur in der dichterischen Formung sich ausdrücken läßt“³ (Rasch, Wolfdietrich 1967, p. 13, p. 15).

Бъртън Пайк на свой ред ще открие именно интелектуалния дискурс като главен участник във формирането на „новия вид литература“, създавана от Музил:

„Too often in discussing the complex web of ideas behind a writer's work we forage in the work for the ideas, without pausing to think that the processes of fiction are radically different from those of intellectual discourse, and that the two cannot be equated. What makes Musil so interesting is that he had the scientific training and ability to engage thoroughly in intellectual discourse, but spent his life trying to reinvent this discourse in prose fiction, creating a new kind of literature in the process“ (Pike 1994).⁴

Зома Моргенщерн ще го нарече „poeta doctus“⁵, а цялата последвала вълна от модерни критически подстъпи ще обвързва и интерпретира творчеството на австрийския модернист през едни от най-сложните модерни и постмодерни парадигми. Стефан

² Според Alan Wall самото понятие „есеизъм“ е употребявано и преди Музил, но със съвсем друг смисъл и негативно оценностено. But as for ‘essayism’, this word is used largely negatively in the nineteenth century, where it originates. It seems to signify something to do with the cant of current opinion, particularly the urbane prattle of the periodical press. It is to be deprecated. Musil’s retrieval of this abusive word is intended as a redemptive manoeuvre, though ‘essayism’ was not always regarded with favour by his contemporaries.

³ Основна тема на разговора ни в няколко следобедна беше проблемът за формата на романа. (...) Музил имаше дарбата и склонността да се изразява по "различен", интелектуален, дискурсивен начин (както свидетелстват размислите на Улрих), но беше достигнал до границата, при която се налага друг вид изразяване – поетичната форма. Като форма на романа тя взема интелектуалното съдържание, но едновременно и напрежението между него и онова, което вече не може да бъде казано дискурсивно и може да бъде изразено само в поетична форма (**преводът – мой, Е. Д.**).

⁴Твърде често, обсъждайки сложната мрежа от идеи, които стоят зад творбата на даден писател, ние търсим идеите в творбата, без да се замисляме, че процесите в художествената литература са коренно различни от тези в интелектуалния дискурс и че те не могат да бъдат приравнявани. Това, което прави Музил толкова интересен, е, че той е имал научната подготовка и способност да се включи/ангажира задълбочено в интелектуалния дискурс, но е прекарал живота си в опити да преоткрие този дискурс в художествената проза, създавайки в този процес нов вид литература (**преводът – мой, Е. Д.**).

⁵Soma Morgenstern: *Joseph Roths Flucht und Ende. Erinnerungen*. Köln, 2008, S. 90.// Цит. по Corino, Karl (Hg.): *Leben und Werk in Bildern und Texten*// p. 399.

Йонсън ще определи „Човекът без качества“ като „енциклопедичен роман“ с „главозамайващ моренистки стил“, чиято повествователна логика integrates the novel's journey into the labyrinth of the self/интегрира пътуването на романа в лабиринта на самия себе си (Jonsson, Stefan 2001, с. 4).

Най-често художествената различност на романа „Човекът без качества“ се обяснява със специфичната му антистетичност, която опъва в постоянно напрежение и тяга както структурата му, така и сюжета му не без връзка със самия есеизъм.

Като отвъдестетически феномен, тоест като метанаративна стратегия, есеизмът включва в себе си претенцията романът да поставя въпроси и да рефлектира върху тях в перспективата на отместването на възможните отговори или на умножаването им. Важна е уговорката, че на повествователно ниво есеизмът „не действа“ сам, а е активен „ко-реактив“ на основополагащата стратегия в „Човекът без качества“ – иронията. За нея съм писала по-подробно на друго място⁶, затова само ще си позволя уточнението, че иронията на и във романа е тотална – едновременно е обективна, мотивирана от желанието на самия Музил да проблематизира регресивното историческо русло на мисленето, а заедно с това иронията тече и като субективен акт на рефлектиращото и рефериращо съзнание на главния герой Улрих, за да се осъществи това, което самият Музил нарича формиране на *нов тип морал*. В тази връзка, като гредиент на иронията (която по природа е отвъдфикционална), есеизмът поема от нейния метанаративен потенциал и се реализира едновременно в режим на рефлексия и саморефлексия⁷ на повествовател и герои. Чрез есеизма Музил си позволява да изпита както границите на изкуството, достигайки (противно на всякакви стереотипи за изкуството) *the limit of what is allowed*⁸ (Musil 1998, p. 88), така и границите на възможността човек да живее отвъд моралните запрети на буржоазната скруполюзност⁹, която Музил не понася. В крайна сметка есеизмът предоставя изключителна повествователна и интелектуална свобода на твореца, която е широкообхватна и осцилираща с „непосилна лекота“ между точните и хуманитарните науки, между рационализма и мистицизма, между дълбоко ангажираната психологическа рефлексия и нейното иронично отхвърляне.

Отвъдфикционалните последици, които есеизмът (като дискурс на романа) поражда, са свързани със сферата на морала, и по-точно именно с метанаративния потенциал на есеизма да осветли пътя в (ре)конструирането на нов (не)утопичен свят без изискванията и етичните принуди на цивилизационния ред/порядък, както и без насилствени абсолютизации, базирани на морални постулати¹⁰. Под метанаративен потенциал разбирам онази отвъдестетическа и отвъдфикционална функция на есеизма, която свързва текстовото, епистемологичното и сюжетното равнище на романа със самата реалност. В търсенето на други възможности за изразяване и изобразяване отвъд

⁶ Вж. Дубарова, Е. Ирония как път к оздоровлению человечества в романе Роберта Музиля «Человек без свойств» В.: Русский журнал Вест науки №7-2 (19) Год: 2016.

⁷ Вж. изследването на Birgit Nübel, *Robert Musil: Essayismus als Selbstreflexion der Moderne*, което има важен принос в разбирането на есеизма като метатекстуална стратегия, тясно свързана с експерименталния метод на Музиловото мислене и писане, съдържаща едновременно рефлексивни, критически и поетологически аспекти. На тази основа Биргит Нюбел извежда конститутивното за есеистичната форма сливане на наблюдател (носител на субективността) и обект (Nübel 2006, p. 64).

⁸ *Diaries: Robert Musil, 1899-1942*, Translation copyright Philip Payne, 1998, p. 88.

⁹ Тук визирам сюжетния ход на романа, който в третата част („Хилядолетното царство. Престъпниците“), се влива в безкрайния поток на „разговори в святост“ между „сиамските близнаци“ Улрих и Агате, чиято инцестуозна любов се выплъзвава в смислоносещия концепт „Другото състояние“.

¹⁰ По отношение на есеизма доминантата в критическата рецепция на творбата е свързана с разбирането за утопичното му съдържание, което на свой ред се проектира в цялостното осъществяване на романа. В друго мое, все още нпубликувано изследване обосновавам обратната тенденция, при която есеизмът като причастен на иронията участва в отхвърлянето на утопичното конструиране.

натежалите полюси на рационалността и ирационалността, както и отвъд очакваната за такъв роман епичност, Музил достига до ключовото в контекста на цялото му творчество разбиране, че есеизмът дава пълномощия за проверка на различни мисловни нагласи през, така да го наречем, посибилистичния модел, изразен във философията на героя Улрих с фразата „да живееш хипотетично“: *От първите проблясъци на младежка самонадеяност в паметта му и днес се бяха запазили различни любими някога представи, сред които бе и словосъчетанието “да живееш хипотетично”* (Музил 2009, с. 303). Всъщност Музил ни спестява усилието да теоретизираме върху разликата между *есе* и *есеизъм*, тъй като цялата глава 62 от част втора на романа се явява теоретично построение на неологичния концепт „есеизъм“: *В природата на Улрих имаше нещо, което с някакво разсеяно, парализиращо, обезоръжаващо упорство се съпротивляваше на логическия ред, на еднозначната воля, на целеустремените стимули на честолюбието, и то също бе свързано с избраното от него словце „есеизъм“* (Пак там, с. 308). Не мога да не се позова и на артистичната връзка между *essay* и *assay*, коментирана от Alan Wall¹¹ в текста му, посветен на Музил, *Essayism and Modernity*¹². В етимологическата предпоставка за приравняване на опита и изпитанието (тестването) Алан Уол също вижда есеизма като имплицитно съдържащ несигурността, но не като негативен феномен, а като *endless seesawing possibilities of proof and disproof*.

Ако се позовем на Адорно и неговата теория за есето¹³, именно този жанр, превърнат от Музил в повествователна стратегия пар екселанс, е инструментът, чрез който австрийският писател осъществява своята критика на идеологиите. Това е и основната причина да смятам, че есеизмът има повече метанаративна функция, отколкото собствено наративна. А самата критика на идеологиите се осъществява като представяне на етичната им празнота, както това доказва Патриша Макбрайд в изследването си *The Void of Ethics*. Това, което Макбрайд коментира като „привлекателност“ в модерността на Музил, е именно неочакваната възможност, която ни се разкрива в романа, да се преосмисли етиката през приемането на нейната „празнота“¹⁴ (McBride 2006, p. 8).

Алан Тайър на свой ред говори за „перспективизъм“, доколкото според него есеизмът на Музил е заимстван от Емерсън и представя спектъра на различните гледни точки, търсещи своята истина, от което произтича и „перспективизмът“ в романа. Позовавайки се на ранните записки в дневниците, Тайър коментира множествеността на гледните точки, която есеизмът осигурява, като резултат от

¹¹ Wall, Alan. *Essayism and Modernity*. // Fortnightly Review// Alan Wall Essays . 29 May 2014. Достъпно на: <https://fortnightlyreview.co.uk/2014/05/wall-essayism-modernity/>

¹² An essay means an attempt or a trial; having a go at something with the available intellectual equipment and the current knowledge. Built into its etymology is the notion of uncertainty, the endless seesawing possibilities of proof and disproof. An essay is a testing; its lexical doublet ‘assay’ highlights this feature. To assay a metal is to test it; to seek to establish its quality, its molecular structure; its mettle. To find out if it’s got the right stuff.

¹³ Darum ist der Essay dialektischer als die Dialektik dort, wo sie selbst sich vorträgt. Er nimmt die Hegelsche Logik beim Wort: weder darf unmittelbar die Wahrheit der Totalität gegen die Einzelurteile ausgespielt noch die Wahrheit zum Einzelurteile verendlicht werden, sondern der Anspruch der Singularität auf Wahrheit wird buchstäblich genommen bis zur Evidenz ihrer Unwahrheit. Das Gewagte, Vorgreifende, nicht ganz Eingelöste jedes essayistischen Details zieht als Negation andere herbei; die Unwahrheit, in die wissend der Essay sich verstrickt, ist das Element seiner Wahrheit. (...) Bewegt sieh die Wahrheit des Essays durch seine Unwahrheit, so ist sie nicht im bloßen Gegensatz zu seinem Unehrliehen und Verfeimten aufzusuchen sondern in diesem selber, seiner Mobilität, seinem Mangel an jenem Soliden, dessen Forderung die Wissenschaft von Eigentumsverhältnissen auf den Geist transferierte.

¹⁴ The appeal of Musil’s peculiar brand of modernism, then, lies in its invitation to acknowledge the ethical void as constitutive for the human condition and to cherish it as an opportunity for rethinking ethics in modernity.

изначалната концепция на Музил за литературата като тоталност „totalizing project“, включваща и науката, и философията в търсене на new ways of conceiving the multiple truths of experience¹⁵ (Thiher, Huber 2009, p. 19).

Друг важен аспект на есеизма като метанаративна стратегия е неговата релативизираща функция, производна на „посибилистичния“ ефект в есеистично възприемания свят. Художественият израз на релативирането на всяка възможна гледна точка е в преплитането на повествование и философски по тип размишления, като по този начин често се изтрива границата между повествователен глас и рефлексия на протагониста. Хибридна форма, която получава подобен наратив, е с разколебана художествена стойност, но по-важното е, че се ползва със свободата непрестанно да проблематизира сигурността в правилното възприемане на обектите, особено там, където се изразява някаква идея или концепция за нещата от живота:

„Вълнуващото чувство, че имаш някакво предназначение, е нещо прекрасно и единственото сигурно у онзи, **който за пръв път проучва света**. Той следи своите възприятия и нищо не приема безрезервно; дири възможната възлюбена, но не знае дали тъкмо тя е, която му трябва. Способен е да убие, без да е сигурен, че трябва да го стори. Смъртно чувства, че този порядък не е така траен, за какъвто се представя ... всичко е ненадеждно, всичко се намира в незрима, ала никога несекваща промяна, бъдещето е повече в невтвърдено, отколкото във втвърдено състояние, а настоящето не представлява нищо друго, освен хипотеза, която още не си отхвърлил. (...) По-късно, когато умствените способности на Улрих се разшириха, от всичко това у него възникна една представа, която той свързваше вече не с колебливата дума “хипотеза”, а по определени причини със своеобразното понятие “есе”. (...) Така възникваше безкрайна система от връзки, където изобщо не съществуваха независими значения, които на пръв поглед се приписваха на действията и свойствата от обикновения живот... а човекът като върховна изява на своите възможности, потенциалният човек, ненаписаната поема на неговото битие излизаше лице в лице с човека като изписана страница, като реалност и характер“ (Музил 2009, с. 303 – 305).

Оказва се, че есеизмът е и пътят на екстернализацията¹⁶ на умствените способности на Улрих. Есеизмът, превърнал се в светогледен инструмент за „онзи, който за пръв път проучва света“, очевидно съдържа в себе си (както това се предполага от метанаративен елемент) и техниката на остранението¹⁷, от една страна, а

¹⁵ „...totalizing project that should include science as well as philosophy in seeking new ways of conceiving the multiple truths of experience.: The search for multiple perspectives on the same object of knowledge became the guiding impulse behind much of Musil's writing. This "perspectivism" led him to embrace the idea that both scientific generalization and aesthetic intuition, laying hold of the unique percept, can with equal justification claim to be knowledge. (...) Writing from the essayistic viewpoint necessarily entails that the writer is always willing to entertain more perspectives on an object than one, since the writer must be ready to admit more truths than one. The early diaries present, moreover, the beginnings of Musil's conception of literature as a totalizing project that should include science as well as philosophy in seeking new ways of conceiving the multiple truths of experience.“

¹⁶Понятието екстернализация използвам тук в по-широк смисъл на освобождаване на съзнанието от ментални и интенционални ограничения.

¹⁷Като теоретичен конструкт есеизмът, който е довеждал в определени моменти до отчаяние самия Музил, е предпоставен още в дневниците на Музил като техника на остранението чрез „безразличието“, но от гледна точка на самата писателска дейност: Yesterday evening I had the following train of thought: I'm correcting a passage in the proofs, get stuck, and note down around 5 variants, none of which pleases me. After a walk, the whole thing – which has already upset me – seems a matter of no consequence, and I feel I'll probably find the right course without difficulty. The same experience, writ large, when one sets aside a completed piece of work for a few weeks. It is evident that one then looks down upon the work, as it were, from on high. What is the psychological significance of this?

от друга – съдържа и възможността всичко да се подлага на съмнение и проверка, както това се видя и от етимологическата близост на понятието *опит* (essay) с понятието *тестване* (assay). Релативизацията е конститутивен елемент именно на свободата, която дава есеистичният подход и която визира самият Музил и в дневниците си, и в романа, изграждайки *утопията на есеизма*. Глава 62 от първата книга на романа се явява програмна в представянето на метанаративния потенциал на есеизма през самия есеистичен дискурс, но и през конструирането на „утопията на есеизма“ като „място“, където се поставя ключовият въпрос – как трябва да се живее правилно. Пак в тази глава в синтезиран вид са представени всички възможни дискурси и философски нагласи, събрани в едно мислещо (по етичните въпроси) съзнание, което има претенциите да изрази „потенциалният човек“, какъвто е и самият Улрих. Цялото това перспективно приключение/perspectival adventure, както ще го нарече Алън Уол, се активира в „силовото поле“ на морала, за да се създаде една нова епистемология на *подвижното равновесие*¹⁸, което в есеистичната оптика на Улрих е това, което най-пряко обвързва есеизма с нестабилността на „моралните факти“ и с желанието да се намери „целта на движението, още преди тя да е достигната“ (Музил 2009, с. 307).

Пак есеизмът е в основата на тази харизматична неуловимост на Музиловия стил, труден за причисляване към която и да било парадигма или дискурс. На тази основа гледната точка на Улрих се превръща във вълнообразното движение, което чрез есеизма като структурен и (мета)наративен елемент се осъществява между утопичното и дистопичното конструиране на света.

Пътят на „есеизма“ като откритие и „Haltung“¹⁹ (Salgaro 2010, p. 2) на Музил е път, системно прокаран не само в творчеството му, но и в дневниковите му записки (от чисто писателската гледна точка), с което есеизмът на практика от самото начало на писателската кариера на Музил започва да функционира като метанаративна стратегия за изграждане на всеобемаща програма за „формата на живота“ и в романа „Човекът без качества“, и извън него.

Но тук отново ще акцентирам, че есеизмът като метанаративна стратегия в „Човекът без качества“ е причастен на иронията, която изтрива всички напрежения между дискурсите, моделите, парадигмите, рефлексите, за да създаде зона на пълна свобода. В рефлексията на Улрих есеизмът е утопично конструиран, но заедно с това е и всеобемаща метафора на несистемния подход към действителността, който трябва да

In emotional terms, it means freedom from ambivalence. One had started to be uncertain, beset with a host of little vacillations that eventually made a disproportionate impression – very similar to hesitating for too long before going along a dangerous path. One has, so to speak, subjected the situation to emotional overload. One frees oneself by renouncing the situation? But it appears that an intellectual process takes effect in the same sort of way. An insight that eluded one in the course of the day may come during the night; or, generally, the way a reflection "sits itself down and sorts itself out."

This even seems to be something physiological, for the same thing happens when one learns new movements. In other words, switch the brain to a state of rest; introduce spells of relaxation according to the Kogerer method; 10 take one's mind off things? But at which point? Make oneself indifferent. Clearly this only works when one has come halfway to achieving something (Musil 1998, p. 407 – 408).

¹⁸ Вж. Музил 2009, с. 306: Психиатрията, която нарича прекомерната веселост весело разстройство, сякаш тя е весела неохота, е установила, че всичко прекомерно, било то прекомерно целомъдрие или прекомерна чувственост, прекомерна добросъвестност или прекомерно лекомислие, жестокост или състрадание, преминава в патология; колко малко би означавал здравият живот, ако негова цел би била единствено средата между две крайности! Колко убог би бил той, ако идеалът му наистина се състоеше само в отрицанието на всяко преувеличаване на неговите идеали! Такива открития те заставят да виждаш не законстелени постулати в състояние на абсолютен покой, а подвижно равновесие, което всеки миг изисква усилие за поддържането му.

¹⁹ *Unter seiner Feder wurde aus dem Essay als Gattung der Essayismus als Haltung geboren.*/ Под неговото перо от есето като жанр се ражда есеизмът като нагласа (преводът – мой, Е. Д.).

се противопостави на философското насилие над реалността²⁰. Именно през есеизма протича опитът да бъдат примирени двете страни на настоящата действителност (без да губят от спецификата си) – душата и точността, рационалната и нерационалната област²¹, моралът и етиката, при това, без да става въпрос за търсене на синтез, защото за Музил са важни **отношенията**, а не целостта, „понеже изцяло обхванатия предмет внезапно губи обема си и се стапя до понятие“ (Музил 2009, с. 304). Самият есеизъм изключва възприемането на цялото, защото всяка цялост е и вид завършеност, която изключва други възможности за намеса и преконачуализиране или префигуриране.

От посочените наблюдения върху прилагането на есеизма като действаща нарративна стратегия става ясно, че той функционира едновременно и като теоретичен, и като фикционален конструкт, от който избухват възможностите за формиране на нов тип мислене, което да отхвърли морала „в неговия обичаен смисъл“ (Музил 2009, с. 305).

Есеизмът като основна нарративна стратегия в „Човекът без качества“ на Музил е не просто специфичен модерен начин да се постигне ново „звучене“ в повествователната тъкан на романа, но преди всичко е експериментален принцип на „разказване“, но и на „живеене“ (есеизмът за Улрих е избор, отнесен към самото съществуване: „да живее хипотетично“), чрез който австрийският писател постига двоен овъдестетически, а това ще рече и метафикционален ефект: 1. „Препрограмирането“ на нарративната природа на есеизма в метанаративна превръща романа в духовен експеримент, чиято цел е опитването на различни екзистенциални възможности за справяне с негативните последици от кризата на времето; 2. Чрез есеизма романът се извежда от комфортната зона на фикционален и миметичен конструкт и се превръща в алтернативен етичен проект, отхвърлящ самата етика (разбирана като надпоставена отговорност, отнемаща свободата и автентичността на индивида). В допълнение към разбирането за жанра есе, есеизмът на Музил се превръща в изключително модерен принцип, формиращ по своеобразен начин дълбоката структура на романа като негова актуалност и (мета)текстуалност.

Литература:

- Дубарова, Е. (2016) Ирония как път к оздоровлению человечества в романе Роберта Музиля «Человек без свойств» В.: *Руский журнал Вест науки* № 7-2 (19).
- Музил, Р. (1999) *Неприличното в изкуството*. София: ЛИК.
- Музил, Р. (2009) *Човекът без качества*. София: Атлантис КЛ.
- Музил, Р. (2013) *Безпомощната Европа*. Русе: МД Елиас Канети.
- Adorno, T. (1958) *Der Essay als Form* Достъпно на: http://petermatussek.de/Leh/S_21_Material/S_21_M_05/Adorno_Essay.pdf, <https://www.jstor.org/stable/488160> [посетено на: 14. 08. 2023 г.]
- Corino, Karl (1988) (Hg.): *Leben und Werk in Bildern und Texten*. Rowohlt Buchverlag, Berlin.
- Johnson, Stefan (2001) *Robert Musil and the History of Modern Identity (Post-Contemporary Interventions. Subject Without Nation*. E-book. Достъпно на:

²⁰Че Музил не обича философите заради тяхната системност, се вижда и от дневниците, и от ироничното му отношение към философските дискурси въобще.

²¹Рационално и нерационално са също неологични понятия, изведени в „Скица за познанието на писателя“ (Музил 1999, с. 153).

<https://www.booktopia.com.au/subject-without-nation-stefan-jonsson/ebook/9780822398257.html> [посетено на: 19.03.2022 г.]

Nübel, Birgit (2006). *Essayismus als Selbstreflexion der Moderne*. Walter de Gruyter, Berlin.

Wall, Alan (2014) *Labyrinths and Clues: Essays//Essayism and Modernity*.

Достъпно на: <https://fortnightlyreview.co.uk/2014/05/wall-essayism-modernity/2014>

[посетено на: 28.09.2023 г.]

Payne, Philip (1998) *Diaries: Robert Musil, 1899-1942*. Translation copyright Philip Payne.

Pike, Burton (1994) Robert Musil: Literature as Experience. *Studies in 20th Century Literature*: Vol. 18: Iss. 2, Article 7. Достъпно на: <https://doi.org/10.4148/2334-4415.1351>

[посетен на 18.08.2023]

[посетен на 18.08.2023]

Rasch, Wolfdietrich (1967) *Über Robert Musils Roman »Der Mann ohne Eigenschaften«*. Vandenhoeck & Ruprecht In Göttingen. Достъпно на:

https://digi20.digitalesammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb00052038_00001.html.

[Посетено на: 05.09.2023 г.]

Revel, Judith (2008) *Dictionnaire Foucault*. Ellipses Edition Marketing S.A. Достъпно на:

<https://www.scribd.com/document/398367404/Judith-Revel-Dictionnaire-Foucault-b-ok-cc-pdf> [посетено на 12. 04.2022 г.]

Salgaro, Massimo (2010) *Die Geburt des Musilschen Essayismus aus den Formen des Essays*.

In: *Wege des essayistischen Schreibens im deutschsprachigen Raum (1900-1920) Volume: 74*

E-Book. Достъпно на: https://doi.org/10.1163/9789042028623_015 [посетено на:

18.07.2023]

Thiher, Allen. Huber, Lothar (2009) *Understanding Robert Musil (Understanding Modern*

European and Latin American Literature). University of South Carolina Press.